

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Een brief van pastoor August Bausart d.d. 26.09.1878

Reference:

Laes Christian.- Een brief van pastoor August Bausart d.d. 26.09.1878
't Bruggeske : driemaandelijks tijdschrift Heemkring Hoghescote - 48:1(2016), p. 12-19

EEN LATIJNSE BRIEF VAN PASTOOR AUGUST BAUSART: INLEIDING, EDITIE EN COMMENTAAR

1. SITUERING

In 1868 was het Sint-Jozefsgodshuis in Kapellen het eerste bijhuis van de congregatie van de Zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar. Het waren de pioniersjaren van een nieuwe orde, gesticht in 1845 in een rustige plattelandsgemeente aan de zuidelijke rand van de Antwerpse Kempen. In de negentiende eeuw waren de zogenaamde "gods-gasthuizen" allerm minst gespecialiseerde of gesofisticeerde instellingen. De zusters stelden zich ten dienste van hulpbehoevenden in de brede zin van het woord: zieken of gebrekkigen, ouderlingen en wezen.

In Kapellen was het godshuis een privé-initiatief van de familie Geelhand-Van den Bosch. Het Sint-Jozefsgesticht was aanvankelijk vooral bedoeld voor bejaardenzorg. De zusters werkten ook op de boerderij, in het huishouden en in thuisverpleging. Pas in 1892 werd een bewaarschool en een lagere school geopend. In 1894 ging een weeshuis van start. Zeker in de eerste jaren waren de materiële omstandigheden in dergelijke bijhuizen primitief. De zusters reddden zich met wat hen ter beschikking werd gesteld, en moesten zich vaak behelpen om aan de hoge eisen van zowel gebedsleven als sociaal engagement tegemoet te komen.¹

Over concrete details van het Kapelse Sint-Jozefgesticht is weinig geweten. Het werd geopend op 19 maart 1868, feestdag van Sint Jozef en daarom ook zo genoemd. Aanvankelijk werden slechts twee zusters gezonden, maar al gauw werd een derde toegevoegd. Het gebouw bevond zich op de site van het latere Sint-Jozef ziekenhuis. Het was een primitieve woning zonder verdiepingen, met twee afzonderlijke ruimtes voor mannen en vrouwen. Bij de opening van het Sint-Jozefgesticht waren er vijftien oudjes opgenomen. De zusters zelf woonden in de boerderij die achter het woonhuis was gelegen. Deze inrichting bleef behouden tot 1911.²

---

¹ Y. Segers, C. Dujardin, G. Kwanten, P. Quaghebeur, J. De Maeyer, *150 jaar (1845-1995) Zusters van het Heilige Hart van Maria van Berlaar. In eenvoud en dienstbaarheid* (Leuven, 1995) p. 28 (stichting Kapellen); p. 42-43 (het Sint-Jozefgesticht in Kapellen, met verwijzing naar de bewaarde archiefstukken); p. 88-94 (over de eerste verzorgingsinstituten van de zusters).

² R. Balbaert, "Sint-Jozefgesticht - Sint-Jozefziekenhuis", *'t Bruggeske* 31, 4 (1999) p. 140-149, spec. p. 140-142 biedt een rijkdom aan details over de stichting en de pioniersjaren. We kennen de namen van de eerste drie zusters: Zuster Engelberta Nieuwenhuysen, Zuster Bernarda van Olmen en Zuster Augustine. Vermits Engelberta op 8 juli 1868 tot algemeen overste werd verkozen, was zij slechts enkele maanden in Kapellen. Het is onduidelijk of ze meteen werd vervangen in het Sint-Jozefgesticht. Zie Segers, Dujardin, Quaghebeur, De

In het archief van de heemkundige kring Hoghescote is een Latijnse brief uit 1878 van pastoor August Bausart bewaard.³ Zijn schrijven aan het aartsbisdom te Mechelen biedt een unieke inkijk in de concrete werking en de dagelijkse beslommeringen van deze Kapelse stichting van de Zusters van Berlaar in de Sint-Jacobus parochie. In 1878 waren de zusters reeds tien jaar in Kapellen aanwezig. Liturgie hadden ze gedurende die hele periode met toestemming van de aartsbisschop gevierd in hun eigen gebedsruimte, die in feite niet meer was dan een gang van het godshuis. Het onwaardige karakter van de ruimte ergerde pastoor Bausart. Bij de visitatie van de parochie in 1878 sprak hij de deken erover aan, die het volledig met hem eens was. Men kan zich onderhandelingen met de Zusters van Berlaar (en met welwillende geldschieters?) voorstellen. In elk geval werden de verbouwingen nog in hetzelfde jaar voltrokken. Pastoor Bausart schreef dan de aartsbisschop aan om toestemming te verkrijgen Eucharistie te vieren in de nieuwe kapel van de zusters.

Men doet er goed aan de tijdsgeest van dit schrijven te begrijpen. Om wildgroei en mistoestanden te vermijden had aartsbisschop Engelbert Sterckx (1832-1867) reeds besloten de meeste lokale congregaties onder zijn bevoegdheid te plaatsen.⁴ Het schrijven van pastoor Bausart om hernieuwde toestemming past volledig in dit kader van nauwkeurig toezicht van de kerkelijke autoriteiten op het parochiale leven en de vele congregaties die zich in deze tijd ontwikkelden. De Kapelse zielenherder formuleerde zijn verzoek in een keurig kerkelijk Latijn, dat vanzelfsprekend niet geheel klassiek kan worden genoemd.

2. TOELICHTING BIJ DE EDITIE EN TRANSSCRIPTIE

In de hieronder getransscribeerde Latijnse tekst worden spelling, hoofdlettergebruik, interpunctie en afkortingen weergegeven zoals in het origineel, dat de lezer kan bekijken op de illustraties. De regelverdeling werd aangepast. Ik voorzag de brief van regelnummers (vet weergegeven), waarvan gebruik wordt gemaakt in het commentaar. Daar kan de lezer ook toelichting vinden bij de verschillende namen en gebeurtenissen. In de vertaling werd gestreefd naar een eigentijds Nederlands, dat toch het enigszins plechtige en officiële karakter van de brief benadert.

Maeyer, *150 jaar*, p. 28. R. Balbaert, "Sint-Jozefgesticht - Sint-Jozefziekenhuis (deel 2)", *'t Bruggeske* 32, 1 (2000) p. 21-31, spec. p. 21 biedt een reglement van het Sint-Jozefgesticht (zij het zonder exacte datering).

³ Gecatalogeerd als B.053.5 Sint-Jacobusparochie. Diverse.

⁴ Segers, Dujardin, Kwanten, Quaghebeur, De Maeyer, *150 jaar*, p. 18. Vanzelfsprekend bleek dergelijke controle bijzonder handig in de periode van de Eerste Schoolstrijd (1879-1884).

3. EDITIE

1

Cappellen, 26 7bris 1878.

[andere hand] Conceditur juxta preces.

Mechliniae, 26 7bris 1878.

P. L. Goossens, vic. gen.

5

Eminentissime domine,

Anno 1868, die 14 Julii, ab Eminentia vestra licentia concessa fuit praedecessori meo SS. Missae Sacrificium celebrandi in oratorio Sororum S. Cordis Mariae in Cappellen commorantium. Oratorium istud, si tale nomen mereatur, non est nisi vestibulum quoddam, plane indecorum et indecens, et tam exiguum ut sacrae caerimoniae sint quasi factu

10 impossibilia. De indecentia hac assensit mecum nuper R. adm. Dominus Decanus, occasione visitationis ecclesiae.

At nova constructione facta, Sorores S. Cordis Mariae cubiculum quoddam spatiosum et ab omni parte conveniens, adaptarunt oratorio sive sacello novo. In hoc sacello jam traduntur et catecheses quaedam et exercitia associationis Sanctae Familiae pro mulieribus pauperibus

15 parochiae, diebus dominicis. Occasione supra citata, R. adm. Dominum Decanum rogavi ut hoc sacellum visitaret et post ab ejus ore favorabile omnino suffragium de illius convenientia ad Sanctissimum Missae Sacrificium offerendum, acceptum, rogo humiliter ab Eminentia Vestra reverendissima licentiam Sacrum faciendi in novo oratorio Sororum S. Cordis Mariae in Cappellen commorantium.

20 Reverentiae Vestrae reverendissimae

humillimus et devotus famulus

Aug. Bausart parochus in Cappellen

Eminentissimo D. D. Cardinali Dechamps,

Archiepiscopo Mechliensi, Belgii Primate.

4. VERTALING

Kapellen,
26 september 1878.

[*andere hand*] Verzoek toegestaan.
Mechelen, 26 september 1878

P. L. Goossens, vicaris generaal
Zeer Eerbiedwaardige Heer,

Op 14 juli 1868 was door Uwe Eminentie aan mijn voorganger de toestemming verleend om het Allerheiligst Misoffer te vieren in de gebedsruimte van de Zusters van het Heilig Hart van Maria te Kapellen. Deze gebedsruimte, als ze deze naam al verdient, is niets meer dan een gang, zonder enige versiering en onwaardig – bovendien zo klein dat de heilige plechtigheden bijna onmogelijk zijn. Over het ongepaste karakter van deze ruimte was onlangs Zeer Eerwaarde Heer Deken het met mij eens bij de visitatie van de kerk.

Na verbouwingen hebben de Zusters van het Heilig Hart van Maria een ruime kamer die volkomen passend is toegevoegd aan die gebedsruimte, of beter gezegd nieuwe kapel. In deze kapel worden al catecheselessen gegeven en geestelijke oefeningen van de broederschap van de Heilige Familie voor de arme vrouwen van de parochie op zondagen. Ter gelegenheid van de bovenvermelde visitatie vroeg ik de Zeer Eerwaarde Heer Deken om de kapel te bezoeken. Nu ik uit zijn mond een volkomen gunstig oordeel heb verkregen over het passende karakter van de kapel om het Allerheiligst Misoffer te vieren, vraag ik in alle nederigheid aan Uwe Zeer Eerbiedwaardige Eminentie de toestemming om mis te mogen vieren in deze kapel van de Zusters van het Heilig Hart van Maria in Kapellen.

Aan Uwe Zeer Eerbiedwaardige Eminentie,
uw zeer nederige en toegewijde dienaar
Aug. Bausart pastoor te Kapellen,

Aan de Zeer Eerbiedwaardige kardinaal Dechamps,
Aartsbisschop van Mechelen, Primate van België.

5. COMMENTAAR

r. 2-3: Vanzelfsprekend werd de goedkeuring niet dezelfde dag verleend als de dag waarop Bausart de brief vanuit Kapellen verzond. Men kan zich voorstellen dat bij de toekenning de datum van de aanvraag werd herhaald. De brief met de vermelden van de toestemming werd dan opnieuw naar Bausart verstuurd, die het schrijven bewaarde.

r. 4: Pierre-Lambert Goossens (1827-1906) was vicaris-generaal van de aartsbisschop van Mechelen van 1878 tot 1883. Nadien werd hij bisschop van Namen (1883-1884) en aartsbisschop van Mechelen (1884-1906). In de Eerste Schoolstrijd (1879-1884) was hij een vurig verdediger van het katholieke onderwijs. In 1889 werd hij kardinaal, en in deze functie nam hij deel aan het conclaaf van 1903 dat paus Pius X verkoos. In 1905 mocht Goossens de basiliek van Koekelberg inhuldigen. Zie P. Ladeuze, "Pierre-Lambert Goossens" in *The Catholic Encyclopedia*. vol. 6 (New York, 1909) en de website Catholic Hierarchy [<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgoos.html>]. Er is ook een Wikipedia-artikel aan deze belangrijke kerkvorst gewijd.

r. 6: ab Eminentia vestra: Het is duidelijk dat Pastoor Bausart zijn schrijven richt aan aartsbisschop Dechamps, die wordt aangeschreven via zijn vicaris generaal Goossens. In 1868 was Dechamps reeds aartsbisschop van Mechelen, terwijl Goossens op dat ogenblik nog niet in functie was bij het aartsbisdom.

r. 6: praedecessori meo: Pastoor Johannes Engelbertus Sibick (1802-1877) was parochiepriester in de Sint-Jacobusparochie Kapellen van 1860 tot bij zijn overlijden op 27 juni 1877. Zie Balbaert, "Sint-Jozefgesticht", p. 140 en P. J. Goetschalckx, *Kerkelijke geschiedenis van Eekeren. Bevattend de geschiedenis der parochiën van Eekeren, Hoevenen, Kapellen, Brasschaat, Ertbrant, Brasschaat ter Heide, Hoogboom, Donk, Ste Mariaburg en Rustoord* (Ekeren, 1898) p. 370-371.

r. 6: concessa fuit: correcter Latijn zou zijn *concessa est* - Bausart denkt hier waarschijnlijk vanuit de Franse *passé simple* "fut".

r. 9-10: factu impossibilia: Ook hier is het Latijn weinig idiomatisch: de schrijver dacht ongetwijfeld vanuit het Franse "en effet" of het Nederlandse "feitelijk".

r. 10: R. adm. Dominus Decanus: het gaat hier om deken Joannes Baptista Govers, tevens pastoor te Ekeren (1874-1896). Zie Goetschalckx, *Kerkelijke geschiedenis*, p. 236-237.

r. 13: sacello novo: Waarschijnlijk is deze constructie de zogenaamde "oude kapel" die bleef bestaan tot 1981. In dat jaar werden de gebouwen van het oude rusthuis afgebroken en kreeg het ziekenhuis een nieuwe en stemmige kapel op de eerste verdieping. Voor een foto van de

oude kapel, zie R. Balbaert, "Sint-Jozefgesticht - Sint-Jozefziekenhuis (deel 3 en slot)", *'t Bruggeske* 32, 2 (2000) p. 63-74, spec. p. 68-69.

r. 14: exercitia associationis Sanctae Familiae: Broederschappen die de Heilige Familie vereerden waren erg populair in de negentiende eeuw. Voor Kapellen is een heel uitgebreide activiteit van broederschappen in de laatste decennia van de negentiende eeuw bekend. Het ging heel vaak om Mariadevotie. Zie P. Veulemans, *De Lievenskapel en de Mariadevotie te Kapellen* (Kapellen, 1987) p. 5-9.

r. 22: Augustinus Bausart: 1877-1905: Staat bekend als "de meest dynamische figuur die Kapellen ooit als priester heeft gehad" die te paard zijn parochie doorkruiste. Deze ambitieuze zielenherder en begenadigd redenaar nam zelden een blad voor de mond. In zijn sermoenen en geschriften spaarde hij rijk noch arm. Hij was verantwoordelijk voor vele bouwwerken in de Sint-Jacobuskerk: klokken, beschilderde glasramen, kruisweg, ijzeren afsluiting rond de pastorie, koperen altaar op het hoogkoor, houten beelden, biechtstoel, nieuwe vloeren (voor details verwijs ik naar W. Beinaerds-Spur, "Grasduinen in de geschiedenis van onze aloude Dorpskerk – De Sint Jacobusparochie (4)", *'t Bruggeske* 7, 1 (1975) p. 2-11). Tijdens Bausarts periode werd de Lievenskapel gebouwd en meteen geschonken aan de parochie (1882). In 1900 liet hij onder het kruisbeeld bij deze kapel een marmeren plaat met Latijnse inscriptie zetten. Zie Veulemans, *Lievenskapel*, p. 17-18. Voor levendige beschrijvingen van deze markante Kapelse zielenherder, zie Veulemans, *Lievenskapel*, p. 40-43 en C. van den Hoek [= S. Bogaerts], "De Statiestraat en haar cafés rond en even na de eeuwwisseling", *'t Bruggeske* 2, 1 (1970) p. 10-13 (over Bausarts schimpscheuten tegen het café "Den Engel" en de kroeg die met een knipoog "Beaux Arts" werd genoemd). Een grondig overzicht over Bausart bij Goetschalckx, *Kerkelijke geschiedenis*, p. 371-378.

r. 23: Victor Augustin Isidore Dechamps (1810-1883) was redemptorist. Een carrière binnen de eigen orde bracht hem in 1849 naar Napels in de benarde tijden van de ballingschap van paus Pius IX (1846-1878) bij wie hij na diens terugkeer in 1850 ook in Rome verschillende keren op audiëntie ging. Hij werd bisschop van Namen (1865-1867) en aartsbisschop van Mechelen (1867-1883). In 1875 werd hij kardinaal. Hij was een vurig verdediger van de katholieke scholen tijdens de Eerste Schoolstrijd (1879-1884). Bekend was tevens zijn krachtige ondersteuning van het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid, afgekondigd tijdens het Eerste Vaticaans concilie (1869-1870). Zie over deze eloquente en onverdroten verdediger van de katholieke kerk in moeilijke tijden, die ondermeer een literair oeuvre van zeventien volumes naliet: H. Saintrain, *Vie du Cardinal Dechamps*, C. SS. R. *Archevêque de Malines et Primat de Belgique* (Doornik, 1884); J. Magnier, "Victor Augustin

Isidore Dechamps" in *The Catholic Encyclopedia*. vol. 4 (New York, 1908) en de website Catholic Hierarchy [<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdech.html>]. Er is ook een Wikipedia-artikel aan deze belangrijke kerkvorst gewijd.

6. BESLUIT

Het verhaal over de inrichting van een nieuwe kapel in het Kapelse Sint-Jozefgesticht en de desbetreffende Latijnse brief van de parochiepriester lijkt op het eerste zicht niet meer dan een fait divers - een aangename oefening in paleografie voor de auteur van dit artikel, en hopelijk een leuke opfrissing van Latijn of lokale geschiedenis voor de lezer.

Bij nader inzicht kan het Latijnse epistel van Bausart een bescheiden aanzet geven tot een boeiende socio-culturele en religieuze geschiedenis. We hebben te maken met een gemeenschap van hooguit een handvol zusters die op een boogscheut van de kerk, ja zelfs bijna onder de kerktoren woonden. Het charisma van de Zusters van Berlaar maakte dat hun dagindeling heel specifiek was. Uit de dagorde van 1855 leren we dat de zusters in de zomermaanden opstonden tussen vier en half vijf, om tussen vijf en half zes meteen de priem, de terts, de sext en de noon uit hun brevier te bidden (het laatste getijde is reeds een namiddaggebed). Door dit anticiperen van de getijden was het mogelijk arbeid en gebed te combineren: zowel in de voormiddag als in de namiddag waren ononderbroken blokken voor arbeid voorzien.⁵ De zusters hadden dus nood aan hun eigen gebedsruimte, die erg eenvoudig kon en moest zijn - niet meer dan een plek in de gang van het gesticht. Ze hadden zulke ruimte sinds 1868 met bisschoppelijke toestemming. In 1878 was Augustinus Bausart aan zijn eerste jaar als pastoor begonnen. Het moest anders en beter. Na dekanale interventie, ongetwijfeld door Bausart zelf opgestart, werden verbouwingen aangevat. De nieuwe en waardige kapel was slechts het eerste project in een lange reeks bouwwerken die de ambitieuze zielenherder uit de grond zou stampen. Zijn gehechtheid aan de hoogste kerkelijke hiërarchie bevestigde hij door het aartsbisdom prompt van de verbouwingen op de hoogte te brengen. Dat deed hij in een keurige Latijnse brief, waarmee hij dadelijk aantoonde zijn pastorale métier tot in de puntjes te beheersen.

Christian LAES

---

⁵ Segers, Dujardin, Kwanten, Quaghebeur, De Maeyer, *150 jaar*, p. 32.

